
др СТЕВАН ЛИЛИЋ • мр СВЕТИСЛАВА БУЛАЈИЋ

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

ЗА IV РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ и III и IV РАЗРЕД СРЕДЊИХ СТРУЧНИХ ШКОЛА

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ
БЕОГРАД

Рецензенти

др БОРИВОЈЕ ШУНДЕРИЋ, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

МИЛАН ГАЧАНОВИЋ, професор Прве београдске гимназије у Београду

АНИТА МАЛЕШЕВИЋ, професор Правне и биротехничке школе

„Димитрије Давидовић“ у Земуну

Уредник

ДИМИТРИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

Одговорни уредник

др МИЉОРАД МАРЈАНОВИЋ

За издавача

МИЛОЉУБ АЛБИЈАНИЋ, директор и главни уредник

Министар просвете и спорта Републике Србије решењем број 650-02-01 052/ 2006-06 од 10.09.2006. године одобрио је овај уџбеник за издавање и употребу у IV разреду гимназије и III и IV разреду средњих стручних школа.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:342.4(497.11)(075.3)

37.06:342.7(075.3)

ЛИЛИЋ, Стеван, 1948-

Устав и права грађана : за IV разред
гимназије и III и IV разред средњих
стручних школа / Стеван Лилић, Светислава
Булајић. - 3., прерађено изд. - Београд :
Завод за уџбенике, 2010 (Београд :
Академија). - 185 стр. ; 24 cm

Тираж 11.000. - Речник појмова и израза :
стр. 174-181. - Библиографија : стр. 182.

ISBN 978-86-17-16952-5

1. Булајић, Светислава, 1964- [аутор]

COBISS.SR-ID 176007948

ISBN 978-86-17-16952-5

© ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд, 2006-2010.

Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати и на било који начин репродуковати,
у целини нити у деловима, без писменог одобрења издавача.

ПРЕДГОВОР ТРЕЋЕМ ИЗДАЊУ

Устави и права грађана је уџбеник који настоји да помогне ученицима гимназија и средњих стручних школа да разумеју теоријске, историјске, и политичке основе појаве модерних устава, људских и грађанских права и слобода, владавине права и демократије, те основних принципа организације модерне државе.

Истовремено, овај Уџбеник има за циљ да ученици стекну јаснију представу о специфичностима уставног поретка Србије и основним институцијама Устава Србије од 2006. године. Он такође има за циљ да подстакне ученике на критичко мишљење како о уставним и правним традицијама Србије, тако и о њеном савременом јавном и политичком животу и о припадности европској правној традицији и цивилизацији.

У трећем издању Уџбеника *Устави и права грађана* извршене су одговарајуће измене и допуне текста, са једне стране како би се материја ускладила са одговарајућим променама у важећем законодавству (нпр. у односу на нову организацију судова), а са друге, ради одговарајућег усклађивања са Наставним планом и програмом за предмет *Устави и право грађана* који је објављен у „Службеном гласнику РС – Просветни гласник”, бр. 3, од 18. марта 2009. године.

Београд, марта 2010.

Аутори

САДРЖАЈ

ДЕО I – УСТАВ И ПРАВНА ДРЖАВА 7

ПОЈАМ И ЗНАЧЕЊЕ УСТАВА	9
ПОРЕКЛО УСТАВА	9
СХВАТАЊА ПОЈМА УСТАВА	11
Појам устава у материјалном смислу - устав као најважнији политички акт државе	13
Појам устава у формалном смислу - устав као најважнији правни акт државе	14
Синтетичка дефиниција устава – устав као најважнији политички и правни акт државе	15
ПОДЕЛЕ УСТАВА	17
ОСОБИНЕ САВРЕМЕНИХ УСТАВА	19
ПОЈАМ И НАЧЕЛА ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	24
ПОЈАМ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	24
НАЧЕЛА ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	25
Уставност и законитост	25
Подела власти	27
Независно судство	28
МЕСТО И УЛОГА УСТАВНОГ СУДСТВА У ЗАШТИТИ УСТАВА И УСТАВНОСТИ	32
РАЗВОЈ УСТАВНОСТИ У СРБИЈИ	35
Уставност у Србији до Првог светског рата	35
Уставност у Југославији	36
УСТАВ РАПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ЊЕГОВА САДРЖИНА	38
Начела Устава	38
Људска и мањинска права и слободе	40
Економско уређење и јавне финансије	41
Надлежности Републике Србије	43
Уређење власти	44
Уставни суд	51
Територијално уређење	52
Уставност и законитост	54
Промена Устава	56
Завршна одредба	57

ДЕО II – ДЕМОКРАТИЈА И МЕХАНИЗМИ ВЛАСТИ	59
СУВЕРЕНОСТ ДРЖАВЕ И НАРОДНА СУВЕРЕНОСТ	61
ПОЈАМ СУВЕРЕНОСТИ ДРЖАВЕ	61
ПОЈАМ НАРОДНЕ СУВЕРЕНОСТИ	61
ПОЈАМ И ЈЕМСТВА ДЕМОКРАТИЈЕ	64
ПОЈАМ И ПОРЕКЛО ДЕМОКРАТИЈЕ	64
ПРЕОБРАЖАЈИ (ГРАЂАНСКЕ) ДЕМОКРАТИЈЕ	66
ЗНАЧАЈ ДЕМОКРАТСКЕ ПРОЦЕДУРЕ – ПРИНЦИП ВЕЋИНЕ	67
ОГРАНИЧЕЊА ДЕМОКРАТИЈЕ	69
НЕДЕМОКРАТСКИ ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМИ	71
ОСТВАРИВАЊЕ НАРОДНЕ СУВЕРЕНОСТИ И ДЕМОКРАТИЈЕ	75
НЕПОСРЕДНА ДЕМОКРАТИЈА	75
Појам непосредне демократије	75
Инструменти непосредне демократије	76
ПРЕДСТАВНИЧКА ДЕМОКРАТИЈА И ВИШЕПАРТИЈСКИ СИСТЕМ	79
Појам представничке демократије	79
Порекло, појам и улога политичких странака	79
Биначко право и институције изборног система	81
СИСТЕМИ ПРЕДСТАВНИЧКЕ ВЛАДЕ	83
Парламентарни системи	84
Председнички системи	85
Скупштински системи	86
БУДУЋНОСТ (ПРЕДСТАВНИЧКЕ) ДЕМОКРАТИЈЕ	87
ДЕМОКРАТИЈА И МЕХАНИЗМИ ВЛАСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	89
 ДЕО III – ГРАЂАНИН И ЊЕГОВА ПРАВА И СЛОБОДЕ	 95
ПОРЕКЛО И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И	
СЛОБОДА	97
АНТИЧКО ДОБА	97
СРЕДЊИ ВЕК	98
НОВИ ВЕК	99
Природно право и људска права	99
Прве декларације о правима човека и устави	100
МЕЂУНАРОДНА ЗАЈЕДНИЦА И ЉУДСКА ПРАВА	103
ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА ..	106
ПОДЕЛА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	106
ЧЕТИРИ ГЕНЕРАЦИЈЕ СЛОБОДА И ПРАВА	107
ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА	110
ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА	111
ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И ГРАЂАНСКЕ СЛОБОДЕ У СРБИЈИ	112
ЛИЧНА ПРАВА И СЛОБОДЕ	112

ПОЛИТИЧКЕ СЛОБОДЕ И ПРАВА	115
СОЦИЈАЛНА И ЕКОНОМСКА ПРАВА	117
ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ	119
ПРАВА ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА (МАЊИНСКА ПРАВА)	120
ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	122
ОСТВАРИВАЊЕ ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	122
ЗАШТИТА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ СЛОБОДА И ПРАВА	123
ОГРАНИЧЕЊА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	126
ДУЖНОСТИ ГРАЂАНИНА	128

ДЕО IV – ДРЖАВА КАО ОРГАНИЗАЦИЈА, РЕПУБЛИКА СРБИЈА КАО ДРЖАВА, АУТОНОМИЈА И ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

131

ДРЖАВА КАО ОРГАНИЗАЦИЈА	133
ПОЈАМ ДРЖАВЕ	133
ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ ДРЖАВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	134
Појам државне организације	134
Елементи државне организације	135
а) Нормативни елемент (циљ)	135
б) Субјективни елемент (кадрови)	136
ц) Материјални елемент (средства)	137
д) Организационо повезивање (организациона структура)	139
Реални, територијални и персонални принцип формирања државних органа	140
Инокосни и колегијални принципи формирања државних органа	141
Хијерархијски принцип и принцип субординације код државних органа ...	144
Принцип централизације и децентрализације (деконцентрација)	146
ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ	150
УНИТАРНА И СЛОЖЕНЕ ДРЖАВЕ	150
Унитарна држава	151
Сложене државе	151
РЕПУБЛИКА СРБИЈА КАО ДРЖАВА	154
ТЕРИТОРИЈАЛНА АУТОНОМИЈА	155
Појам и врсте аутономије	155
Појам и врсте територијалне аутономије	156
Аутономне покрајине као облик територијалне аутономије у Србији	157
Аутономне покрајине по Уставу Републике Србије (2006)	158
а) Војводина	158
б) Косово и Метохија	159
ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	160
Локална самоуправа и локална демократија	160

Изворни делокруг и пренети послови	161
Локална самоуправа у Србији	162
Општина као основна јединица локалне самоуправе	163
Заштита локалне самоуправе	164
Додатак	167
Универзална декларација о људским правима	169
РЕЧНИК ПОЈМОВА И ИЗРАЗА	174
ЛИТЕРАТУРА	182

Др Стеван Лилић, мр Светислава Булајић

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА
за IV разред гимназије и III и IV разред средњих стручних школа

Треће, прерађено издање, 2010. година.

Издавач
Завод за уџбенике – Београд
Обилићев венац 5
www.zavod.co.rs.

Ликовни уредник
Аида Спасић

Лектор
Никола Сарић

Коректори
Ружица Јовановић
Душанка Торбица

Графички уредник
Борис Поповић

Припрема за штампу
„ДУГА“ – Краљево

Обим: 113/4 штампарских табака

Формат: 16,5 × 23,5 cm

Рукопис предат у штампу јуна 2010. године.

Штампање завршено јуна 2010. године.

Штампа „АКАДЕМИЈА“, Београд